

**Een archeologische
begeleiding – protocol IVO-p – langs de
Alde Rien te Fols gare, gemeente
Súdwest Fryslân (F)**

G.M.A. Bergsma & S.J. Tuinstra
Met een bijdrage van A.S. Berends

ARC-Rapporten 2011-131

Groningen
2011
ISSN 1574-6887



Colofon

Een archeologische begeleiding – protocol IVO-p – langs de Alde Rien
te Folgare, gemeente Súdwest Fryslân (F)

ARC-Rapporten 2011-131
ARC-Projectcode 2011/386

Tekst

G.M.A. Bergsma en S.J. Tuinstra

Kaarten

B. Schomaker

Digitale beeldbewerking

S.J. Tuinstra

Veldfotografie

G.M.A. Bergsma

Objectfotografie

L. de Jong

Redactie

N. van Malssen & K. Otten

definitieve versie

Autorisatie — M.J.M. de Wit



Beheer en plaats van documentatie

Archaeological Research & Consultancy

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 2011

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Inhoud

1 Inleiding	4
1.1 Aanleiding tot het onderzoek	4
1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied	4
1.3 Doel van het onderzoek	4
1.4 Werkwijze	5
2 Resultaten	7
2.1 Sporen en structuren	7
2.2 Vondsten	11
3 Conclusie	15
4 Waardering volgens KNA 3.2	17
5 Samenvatting	19
Bijlagen	22

Projectgegevens

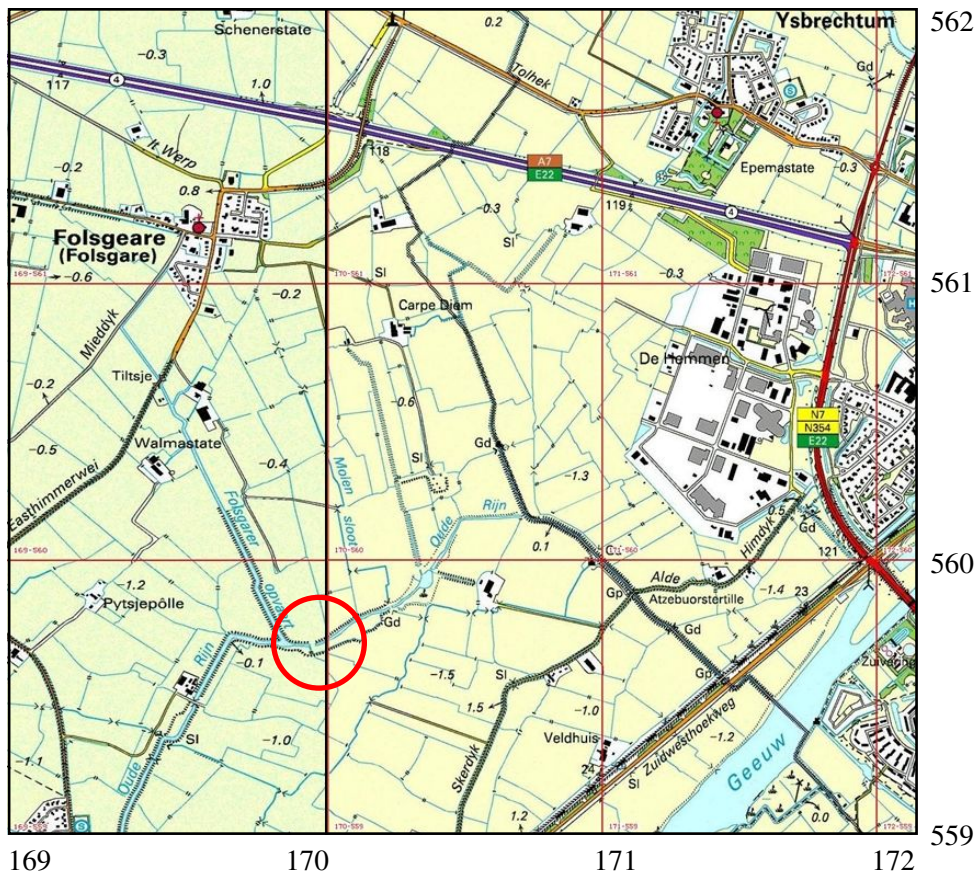
Projectnaam	Sneek-Folsgare
Projectcode	2011/386
CIS-code	48.888
Status	Definitief, december 2011
Projectleider	G.M.A. Bergsma
Contact	050-3687182, g.bergsma@arcbv.nl
Opdrachtgever	Gemeente Súdwest Fryslân, Y.M. Boonstra
Contact	0515-489843, y.boonstra@gemeenteswf.nl
Bevoegde overheid	Gemeente Súdwest Fryslân, S. Galema & Y.M. Boonstra
Contact	0515-489787/ 489843, s.galema@gemeenteswf.nl/ y.boonstra@gemeenteswf.nl

Locatiegegevens

Toponiem	Alde Rien
Plaats	Folsgare
Gemeente	Súdwest Fryslân
Provincie	Fryslân
Kaartblad	10H
RD-coördinaten	NW: 169.949/559.703 NO: 170.003/559.724 ZO: 170.009/559.708 ZW: 169.953/559.687
Oppervlakte	750 m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

Geologie	(Zee)klei op veen op pleistoceen zand
Geomorfologie	Getijdenafzettingen
Bodem	Knippoldervaaggrond
Historische situatie	Oude waterloop in een veenontginningsgebied
Archeologische verwachting	Veenterp uit de IJzertijd



Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving (omcirkeld), voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van gemeente Súdwest Fryslân heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologische begeleiding – protocol IVO-p – uitgevoerd langs de Alde Rien (vindplaats 3) te Folsgare. Het onderzoek is uitgevoerd op 17 oktober 2011 door drs. S.J. Tuinstra (senior archeoloog) en mw. drs. G.M.A. Bergsma (projectleiding) met medewerking van mw. drs. ing. Y.M. Boonstra, archeoloog van de gemeente Súdwest Fryslân, hierbij optredend als bevoegde overheid. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.2).¹

Het onderzoek is tot stand gekomen doordat er bij het uitgraven en verbreden van de Alde Rien archeologische resten aangesneden werden. Doordat het landinrichtingsplan van Dienst Landelijk Gebied al was opgesteld in de jaren 80 van de vorige eeuw, vóór de invoering van de WAMZ (Wet op de Archeologische Monumentenzorg), is er destijds nauwelijks tot geen rekening gehouden met eventuele archeologische waarden in het gebied. Tijdens de recente werkzaamheden zijn archeologische resten aan het licht gekomen, dankzij de waarnemingen en melding van enkele lokale amateur-archeologen. Het ging hier om drie locaties, met vondstmateriaal dat voornamelijk uit de IJzertijd dateert. Vermoedelijk gaat het hier om de restanten van drie veenterpen, waarvan mogelijk nog deels *in situ* gelegen terplagen aanwezig waren. Helaas zijn tijdens deze waarnemingen al twee van de drie vindplaatsen doorgraven, waarmee alleen nog bij de derde vindplaats verdere bodemversturende activiteiten moesten gaan plaatsvinden en de inmiddels waargenomen archeologische resten bedreigd werden. Hieropvolgend is een groot deel van de verdere ontgraving ten behoeve van het verbreden van de waterloop onder archeologische begeleiding uitgevoerd.

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied bevindt zich ten zuiden van Folsgare en ten westen van Sneek en betreft een deel van de noordoever van de Alde Rien (afb. 1).

1.3 Doel van het onderzoek

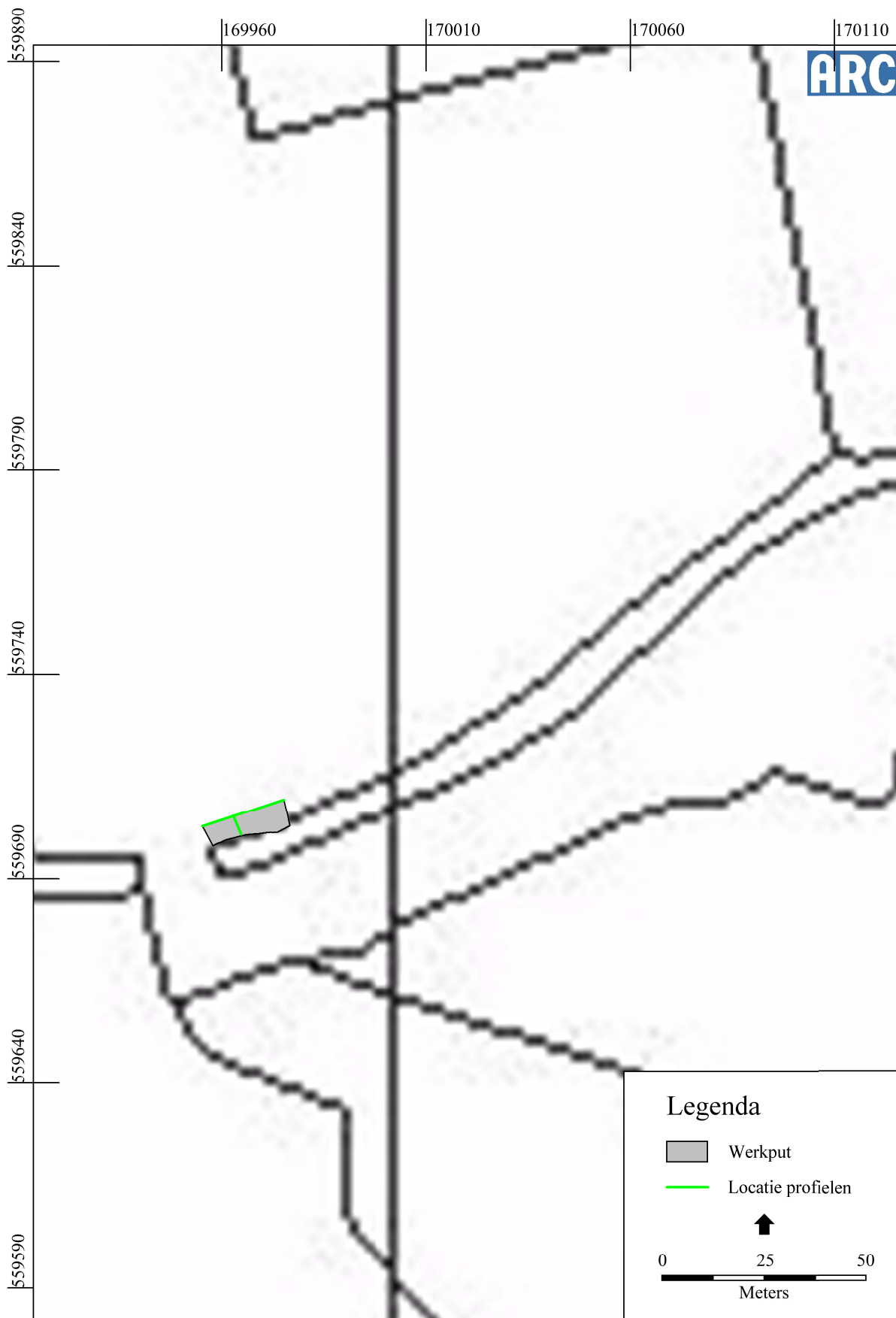
Het doel van een archeologische begeleiding – protocol IVO-p – is het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden die van belang is voor kennisvorming over het verleden. Volgens het Programma van Eisen (PvE) dat is opgesteld door drs. ing. Y.M. Boonstra (gemeente Súdwest Fryslân) is het primaire onderzoeksdoel het vaststellen ‘*in hoeverre er behoudenswaardige archeologische niveaus aanwezig zijn.*’ Daartoe zijn in het PvE de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

¹De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

- 1 *Hoe ziet de bodemopbouw eruit?*
- 2 *Zijn er in situ archeologische resten aanwezig? En zo ja, wat is de aard, stratigrafische opbouw, diepteligging, conservering, omvang en locatie van de archeologische vindplaats? Met name dient een uitspraak gedaan te worden in hoeverre de vindplaats doorloopt tot onder de dam, aangezien hier nog een strook grond verwijderd moet worden.*
- 3 *Is er sprake van een fasering in de opbouw van de vindplaats?*
- 4 *In hoeverre stemmen de archeologische resten overeen met de archeologische verwachting?*
- 5 *In hoeverre is de vindplaats behoudenswaardig?*

1.4 Werkwijze

Tijdens het uitgraven van een deel van de oeverwal aan de noordzijde en het verdiepen van de huidige Alde Rien zijn de werkzaamheden archeologisch begeleid. De civiele werkzaamheden zijn op aanwijzingen van de archeologen zodanig aangepast dat het mogelijk was om de belangrijkste archeologische waarden, in dit geval in een west- en een noordprofiel, te bestuderen. Het noordprofiel is uiteindelijk naar het westen toe uitgebreid en deze is in zijn geheel, 20 m in totaal, gedocumenteerd d.m.v. fotografie. Hiervoor is de werkput uitgegraven tot op de natuurlijke ondergrond en is het westprofiel ook weggegraven. De profielen zijn gefotografeerd en relevante lagen zijn met behulp van GPS ingemeten, waardoor RD-coördinaten en de hoogtes ten opzichte van NAP bekend zijn. Aange troffen vondstmateriaal is, waar mogelijk, verzameld per archeologische laag of grondspoor. Tenslotte is er ter hoogte van de dam een grondboring gezet om de bodemopbouw op die plaats te bestuderen.



Afbeelding 2. Ligging van de werkput.

2 Resultaten

2.1 Sporen en structuren

De totale onderzochte oppervlakte van het vlakniveau bedraagt 120 m² en het noordprofiel is over een lengte van 20 m bestudeerd. In het PvE werd gesproken van bestudering over een lengte van 50 meter, maar het huidig bestudeerde gebied was afdoende voor het interpreteren van de vindplaats. Tevens zijn de archeologische resten beperkt gebleven tot dit bestudeerde gebied. In totaal zijn er vijf archeologische sporen aangemerkt, waarbij spoor 1 de natuurlijke ondergrond (veen) op het vlakniveau betreft (afb. 8). Spoor 2 is een volledig antropogeen ophogingspakket. Het pakket, van ongeveer 50 cm dik (van 2,14 m –NAP tot 1,58 m –NAP), was goed zichtbaar in de profielen en kende diverse vullingen. Deze bestonden voornamelijk uit lagen mest (bijlage 1). Op twee plaatsen wordt dit ophogingspakket doorsneden door noord-zuid lopende recentere sloten. De sporen 3 en 5 betreffen diep ingegraven waterputten in het veen. Spoor 4 betreft een rij planken, een houten pad in één van de vullingen van het ophogingspakket (zie hieronder). Op de archeologische sporen ligt een middeleeuwse overspoelingslaag, een kwelderafzetting bestaande uit klei. Deze laag wordt afgedekt door een laag uit de Nieuwe Tijd waarin nog veraard veen zichtbaar is, met daaroverheen de recente bouwvoor.

Uit de boring ter hoogte van de dam is gebleken dat dit damlichaam alleen uit klei bestaat. Deze dam is waarschijnlijk na de Middeleeuwen in de Alde Rien gelegd. Restanten van de terp zijn hier niet meer aanwezig en zijn vermoedelijk in de Middeleeuwen al door het water geërodeerd.

Ophogingspakket

Het antropogene ophogingspakket is toe te schrijven aan een opgeworpen woonheuvel (terp) die in de loop van de tijd steeds verder is uitgebreid. In de profielen zijn meerdere ophogingen zichtbaar die voornamelijk mest bevatten. De situering van de lagen doet vermoeden dat de periferie van een terp is aangesneden. Alle zichtbare ophoging is oplopend, in het noordprofiel van oost naar west (bijlage 1), en in het westprofiel van noord naar zuid (afb. 3). De kern van de terp is niet doorsneden, en moet geplaatst worden ten zuidoosten van de onderzochte locatie, waar zich nu de Alde Rien bevindt. Aangezien de kern niet onderzocht kon worden, kan ook geen uitspraak gedaan worden over het bestaan van een (kern)podium of een eventuele vlaknederzetting als oorsprong van de bewoning. De aanwezigheid van de Alde Rien is ook van invloed geweest op de terp. De waterloop heeft de (vermoedelijke) zuidkant en kern van de terp weggeërodeerd. In de (noord)oever van de huidige Alde Rien zijn de terplagen aangetroffen. De bodem van de waterloop lag lager dan de ondergrond van de terp, dus restanten van deze terp zullen ook niet meer onder de Alde Rien te verwachten zijn. Naar het oosten toe verdwijnen de terplagen in een recentere sloot (afb. 4).

Houten pad

In één van de ophogingslagen zijn vier houten planken van eik en els (afb. 5) aan-



Afbeelding 3. Overzicht van het westprofiel, van zuid naar noord gericht.



Afbeelding 4. De meest oostelijke sloot in het noordprofiel. Links ervan zijn de terplagen zichtbaar, rechts ervan is alleen nog het natuurlijk veenpakket onder de kwelderafzetting zichtbaar.



Afbeelding 5. Het pad zoals dat tijdens het archeologisch onderzoek in het ophogingspakket is aangetroffen.

getroffen.² Deze planken zijn bewerkt, verzaagd, en betreffen waarschijnlijk hergebruikt (constructie)hout. De planken lagen opeenvolgend nog *in situ* en vormden een pad (noord-zuid), vermoedelijk richting de waterputten (afb. 8). In het noordprofiel is op 1,75 m –NAP een groot stuk hout, tevens hergebruikt constructiehout, aangetroffen dat met het pad in verband kan worden gebracht. Vanwege de aard van de opgraving, het profiel zou niet verder door de civiele werkzaamheden verstoord worden en dus behoudenswaardig blijven, en de tijdsdruk kon dit stuk hout helaas niet geborgen worden. Tevens werd al snel duidelijk dat door de omvang van het hout bij berging een groot deel van het te behouden profiel verstoord zou raken. Vanwege de positie van de houten voorwerpen in één van de ophogingslagen is een datering in de (Late) IJzertijd het meest waarschijnlijk.

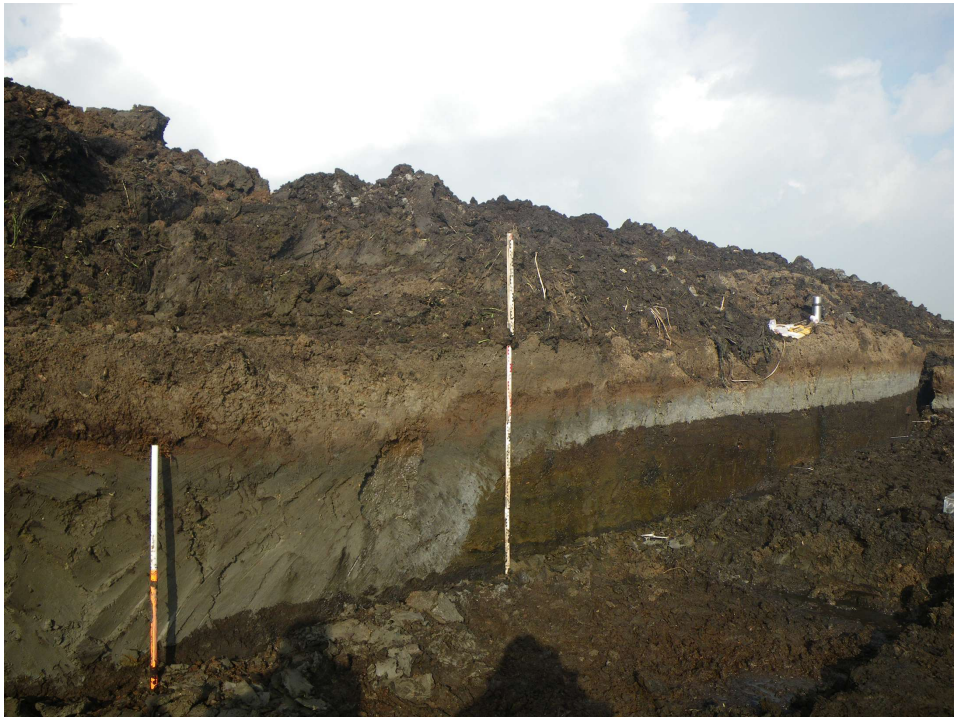
Waterputten

In het vlak zijn twee, diep in het natuurlijke veen ingegraven, waterputten aangetroffen. Eén waterput (s3) is gecoupeerd en had een doorsnede van 60 cm en was minimaal 1,5 m diep. De vulling van de waterput bestond uit veen-, mest- en kleibrokken. De tweede (vermoedelijke) waterput (s5), had een doorsnede van 1,75 m, de diepte is onbekend. De bovenste vulling bestond uit klei. De ligging van de twee aangetroffen waterputten direct naast het houten pad doet vermoeden dat het pad bedoeld was om de waterputten goed te kunnen bereiken. De waterputten zijn verder niet onderzocht omdat ze als behoudenswaardig mogen worden beschouwd.

Sloten

Bij bestudering van het noordprofiel zijn twee sloten waargenomen die deels de terplagen doorsnijden. Deze sloten lopen noord-zuid en zijn niet te koppelen aan sloten die op 19e-eeuwse kaarten staan aangegeven. Derhalve zullen de sloten een oudere oorsprong hebben, vermoedelijk (laat)midleeeuws, en zijn ze waarschijnlijk in de (vroeg) Nieuwe Tijd zijn gedempt. De meest oostelijk aangetroffen sloot snijdt door de buitenste grens van de terp, ten oosten ervan zijn geen terplagen meer waargenomen. De westelijk aangetroffen sloot snijdt dwars door de terplagen heen (afb. 6). De vulling van de sloten bestaat uit klei.

²Determinatie door dr. L.I. Kooistra van Biax Consult te Zaandam.



Afbeelding 6. Links op de foto is de meest westelijke sloot die de terplagen doorsnijdt zichtbaar. Naar het oosten toe zijn de terplagen intact tot de volgende recentere sloot (niet zichtbaar op de foto).

2.2 Vondsten

Het aangetroffen vondstmateriaal bestaat voornamelijk uit aardewerk. De beschrijving hiervan volgt hieronder in een aparte paragraaf. Tevens is er hout verzameld en is er menselijk botmateriaal aangetroffen. Een deel hiervan was al vóór de begeleiding door de amateur-archeologen gevonden, maar ook tijdens de graafwerkzaamheden is botmateriaal aangetroffen. Het lijkt hier echter te gaan om verspreid materiaal en is waarschijnlijk niet uit een graf afkomstig.

Het hout is afkomstig van het vermoedelijke pad en betreft eikenhout en els. Het menselijk botmateriaal bestaat uit een *femur* (dijbeen), een *radius* (spaaakbeen) en een *ulna* (ellepijp). De botresten zijn afkomstig van een jong-volwassen individu. Omdat de botresten niet alle *in situ* zijn aangetroffen kan niet met zekerheid gesteld worden of de resten afkomstig zijn van hetzelfde individu. De botresten zijn gracieel (rank) en tonen geen bijzonderheden.³

2.2.1 Aardewerk

Er zijn rond de tweehonderd scherven verzameld, vrijwel alles afkomstig uit de ophogingslagen. Het materiaal is gedetermineerd en beschreven door A.S. Berends MA (ARC bv). Het betreft handgevormd aardewerk dat kenmerkend is voor het Noord-Nederlands kustgebied en doorgaans wordt bestempeld als terpaardewerk. Terpaardewerk komt al voor vanaf de zesde eeuw v. Chr. en blijft tot aan de derde eeuw n. Chr. onderdeel uitmaken van de huisraad van terpbewoners. In de jaren negentig van de vorige eeuw is door Taayke (1996) een typologie opgesteld die tot op heden door specialisten wordt gebruikt. Ook voor het onderhavige onderzoek is van deze typologie gebruikgemaakt.

Uit de analyse blijkt dat de geborgen scherven zijn toe te wijzen aan minimaal elf verschillende potten (bijlage 2). Dergelijk vaatwerk werd doorgaans gebruikt voor vervoer en opslag van allerlei goederen, alsmede het bereiden van voedsel. De meeste fragmenten geven echter blijk van het laatst genoemde, zo valt op te maken uit de roetsporen aan de buitenkant. Een enkeling is door contact met vuur aan de oppervlakte zelfs gecraqueleerd.

De elf potten tonen weinig vormvariatie. Het gaat om wijdmondige potten, waarvan de grootste diameter zich hoog op de schouder bevindt en waarbij de hals is ingesnoerd. De meeste exemplaren bezitten voldoende diagnostische kenmerken om aan een specifiek type toe te wijzen. Slechts van een tweetal losse randen met bijpassende wandscherven is het type of een datering niet te duiden (vnrs. 2 en 6). Deze potten tonen een uitgeknikte rand en een uitwendige polijsting.

De andere negen potten zijn toewijsbaar aan een viertal verschillende typen. Deze dateren volgens Taayke (1996) uit de periode 150 v. Chr.– 50 n. Chr. (met een mogelijke uitloop tot 200 v. Chr. en 150 n. Chr.). Het betreft de typen Gw4c, Gw5b, Gw5c en V3b. Tot het eerste type, Gw4c, behoren de kleinste exemplaren (dia-

³Determinatie door G.M.A. Bergsma van ARC bv.

meter 19–21 cm, vnr. 2, 3 & 5) Het gaat om handzame potten met een (licht) uitgeknikte lip. De buitenzijde is opzettelijk gepolijst en gesmoord, zodat de potten niet alleen een fraaier uiterlijk verkregen, maar ook minder poreus werden. De scherven zijn afkomstig van twee exemplaren. Bij één is de overgang van de schouder naar de hals gemarkeerd door een tweetal horizontale groeven (streepbandversiering). Deze pot had tevens een klein hoekig worstoor, dat vanaf de rand doorliep tot op de schouder. Een losse wandscherf komt in uiterlijk, diameter en wanddikte daarmee met deze pot overeen, dat die mogelijk toebehoort aan nog een derde exemplaar (vnr. 5).




De tweede en derde pottypen die zich onder de scherven bevinden, omvatten vier exemplaren. Ze kenmerken zich door een steil lichaam, een flauwe schouder en een relatief hoge hals. Twee hebben een afgeronde of afgeplatte lip, waarvan één inwendig roet vertoont (type Gw5c, vnr. 2). Een derde zacht gebakken pot heeft een licht uitgebogen rand, waarvan de lip inwendig werd afgeplat (*weiche ware*, type Gw5b, vnrs. 2 en 4). Bij de vierde pot is de rand zo ver uitgebogen, dat de diameter gelijk is aan die van de schouder (type Gw5c, vnr. 2). Deze laatste pot is door het contact met vuur niet alleen beroet, maar ook verbrand en broos geworden.

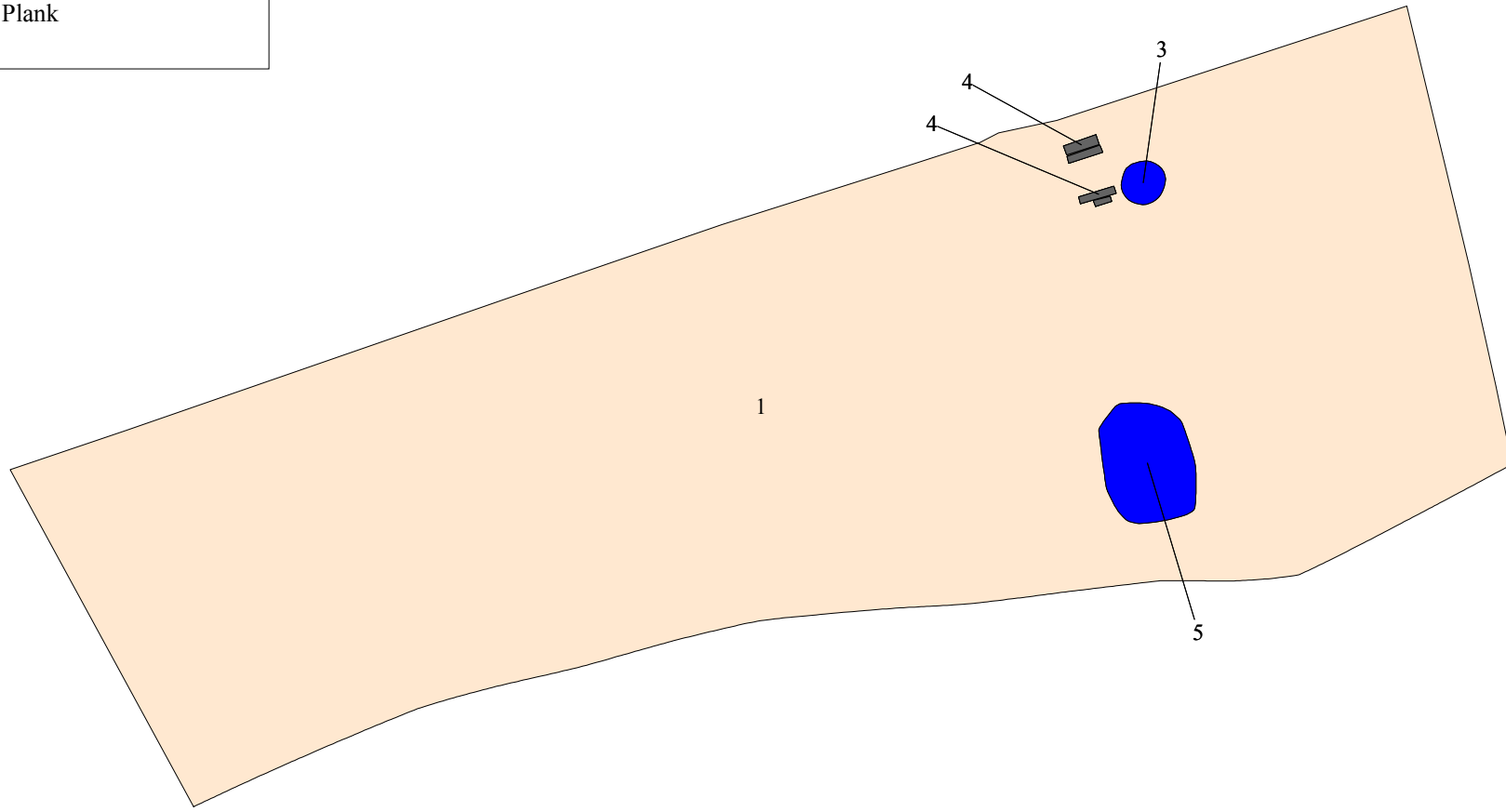
De laatste drie potten lijken (afgezien van de diameter) identiek. Ze hebben een uitgebogen rand, waarvan de voorzijde van de lip is voorzien van stevige spatelindrukken met ongelijke tussenruimten (type V3b, vnr. 2). De meeste scherven horen toe aan een groot en dikwandig exemplaar met een diameter van zeker 54 cm. De buitenzijde van de onderwand is besmeten, wat de grip op deze grote pot moet hebben verbeterd. Het exemplaar moet enerzijds hebben dienst gedaan als kookgerei. Het standvlak is door contact met vuur namelijk aangetast. Anderzijds werd deze pot ook gebruikt als opslagvat. Bij de blootlegging in het opgravingsvlak bleek om de hals namelijk nog een touwfragment aanwezig (afb. 7). Dit soort potvormen – met een ingesnoerde hals en uitgebogen rand – leende zich namelijk uitstekend om af te worden gedekt middels een stuk stof of leer. Dat werd met behulp van een touw om de hals vastgeknoopt. Eén van de potten van het type Gw5b lijkt op de hals slijtage te vertonen, dat wellicht ook zou kunnen worden verklaard door de aanwezigheid van een dergelijk touw. Terpaardewerk wordt overigens wel vaker aangetroffen met touw om de hals. Zo zijn er complete potten met touw in waterputten aangetroffen. In dit licht zou het touw ook een takelfunctie kunnen hebben gehad.



Afbeelding 7. Fragment van een pot met een touw om de hals (vnr. 4 en 2/7).

Legenda

-  Veen
-  Waterput
-  Plank



Afbeelding 8. De aangetroffen sporen in het vlak.

3 Conclusie

Het archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat er op de onderzoekslocatie een restant van een terp uit de Late IJzertijd aanwezig is. Dit betekent dat het primaire onderzoeksdoel, het vaststellen in hoeverre er behoudenswaardige archeologische niveaus aanwezig zijn, beantwoord kan worden. Op basis van de resultaten van het onderzoek kunnen de onderzoeksvragen als volgt worden beantwoord:

1 *Hoe ziet de bodemopbouw eruit?*

De grond is tot op het natuurlijke veenpakket (br Vm), rietveen, uitgegraven. Het antropogene pakket, bestaande uit mest, is op het veen gezet. Op het veen ten oosten van de terp is een mariene (klei)afzetting zichtbaar (kwelderafzetting, gr Kz1). Deze overspoelingen lopen verder naar het westen over de aangetroffen antropogene lagen heen. Deze kleilagen zijn afkomstig van middeleeuwse overspoelingen die meermalen in de omgeving van Sneek zijn aangetroffen. Op dit kwelderkleipakket is een (veraard) veenpakket (br Vm) zichtbaar, hierop ligt de bouwvoor (grbr Kz1).

2 *Zijn er in situ archeologische resten aanwezig? En zo ja, wat is de aard, stratigrafische opbouw, diepteligging, conservering, omvang en locatie van de archeologische vindplaats? Met name dient een uitspraak gedaan te worden in hoeverre de vindplaats doorloopt tot onder de dam, aangezien hier nog een strook grond verwijderd moet worden.*

De archeologische resten op de vindplaats betreffen een randzone van een terp. Deze randzone bestaat uit verscheidene ophogingslagen bestaande uit mest(afval). De ophogingslagen zijn op het natuurlijk veenpakket gezet en zijn ongeveer 50 cm dik. De onderkant van het ophogingspakket ligt op een maximale diepte van 2,14 m –NAP en een maximale hoogte 1,58 m –NAP. In het ophogingspakket is aardewerk aangetroffen dat in de Late IJzertijd wordt gedateerd.

De totale omvang van de terp is tijdens dit onderzoek niet te reconstrueren. Ten eerste omdat de kern van de terp niet is aangesneden en omdat de Alde Rien delen van de terp heeft geërodeerd. De bodem ter hoogte van de dam bestaat alleen maar uit (recent) opgebrachte klei. Op deze locatie worden geen archeologische waarden verwacht. Ten westen van de opgravingslocatie kunnen nog archeologische resten van de terprand in de oever van de Alde Rien worden verwacht. Van de aangetroffen sporen is de conservering goed te noemen.

3 *Is er sprake van een fasering in de opbouw van de vindplaats?*

De enige fasering die binnen de vindplaats is te onderscheiden, betreft de ophogingslagen van de terp. Deze zullen in verschillende fasen/seizoenen zijn aangebracht, maar een duidelijk onderscheid in de tijd is niet mogelijk. De datering van het aardewerk valt in dezelfde archeologische periode, de Late IJzertijd. Een middeleeuwse component vormt het afdekkende kwelderkleipakket en de (latere) doorsnijdende noordoost-zuidwestlopende sloten die in de Nieuwe Tijd zijn gedempt.

4 *In hoeverre stemmen de archeologische resten overeen met de archeologische verwachting?*

In de nabije omgeving zijn naar aanleiding van vondstmateriaal uit de IJzertijd al twee vindplaatsen aangewezen. Voorafgaand aan de begeleiding zijn vrijwel dezelfde omstandigheden en vergelijkbaar vondstmateriaal aangetroffen als in de twee aangewezen vindplaatsen. De archeologische resten die tijdens de begeleiding aan het licht zijn gekomen voldoen aan de archeologische verwachting dat er een terprestant op de locatie aanwezig is. Langs de Alde Rien mogen meer van deze veenterpjes verwacht worden.

5 *In hoeverre is de vindplaats behoudenswaardig?*

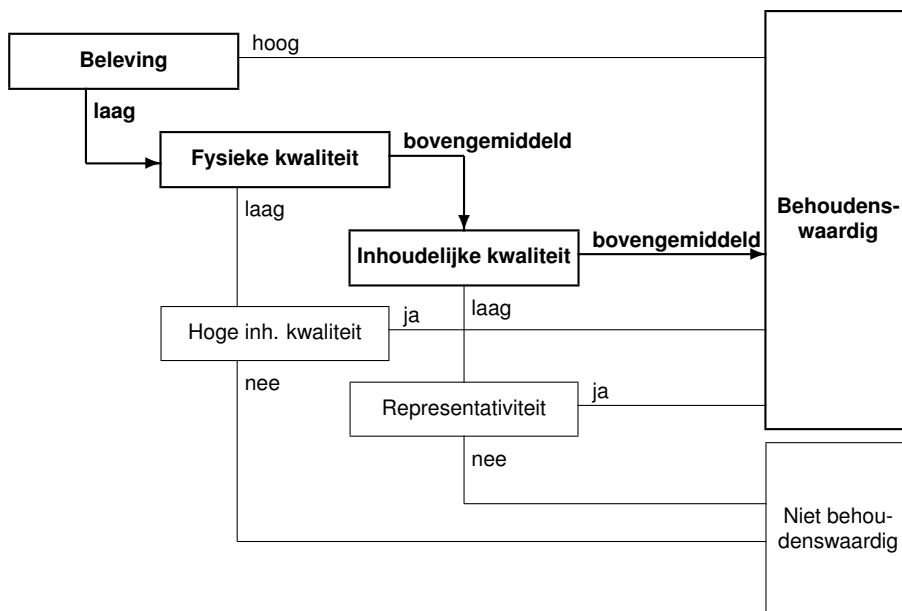
De begeleiding heeft uitgewezen dat er op de onderzoekslocatie een terp uit de Late IJzertijd aanwezig is. De archeologische resten die zijn aangetroffen betreffen een geërodeerde randzone van een woonterp. De daadwerkelijke omvang van de terp is aan de hand van de aangetroffen resten niet te reconstrueren, temeer daar de kern van de terp niet is aangesneden. Het is daardoor onduidelijk hoe de terp is ontstaan, het is niet duidelijk of er sprake kan zijn van een podium of een vlaknederzetting als basis van de terp. Ook de mogelijkheid dat in de omgeving nog meerdere veenterpjes aanwezig zijn moet hier worden genoemd. Bescherming van de (nabije) omgeving van het onderzoeksgebied wordt daarom geadviseerd.

4 Waardering volgens KNA 3.2

Hieronder wordt de waardering gegeven van de resultaten volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.2. De waardering bestaat uit een scoretabel met uitleg en een beslissingsdiagram. In de scoretabel worden de resultaten van het onderzoek van een gewicht voorzien (mogelijke scores: 1 t/m 3). Een laag getal representeert een lage waarde en een hoog getal een hoge waarde. In het beslissingsdiagram wordt op basis van de scores in de tabel bepaald of het object behoudenswaardig is. De behoudenswaardigheid van de vindplaats is het leidende criterium voor het bepalen van de noodzaak voor vervolgonderzoek. Een korte uitwerking van de criteria waarmee in de scoretabel rekening is te vinden bijlage 3. Voor een volledige beschrijving van de normen en regels volgens welke deze waardering tot stand is gekomen, wordt verwezen naar de website van SIKB (www.sikb.nl), waar de documentatie voor deze waardering is te vinden onder 'Archeologie, KNA 3.2, H3 Inventariserend veldonderzoek, Waarderen (VS07)'.

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	–	Het terprestant is niet als een landschapselement zichtbaar vanaf het maaiveld, er is geen duidelijk reliëf aanwezig als gevolg van erosie en een afdekkend kleipakket.
herinneringswaarde	–	Het archeologisch object maakt deel uit van de bewoningsgeschiedenis, met name gericht op terpbewoning, in Friesland.
<i>Fysieke kwaliteit</i>	score	opmerkingen
gaafheid	2	Ondanks het aansnijden van een klein deel van een terprestant is er informatie over de opbouw (stratigrafie) van de terp en is dateerbaar vondstmateriaal aangetroffen. Gezien de resultaten van het onderzoek is de archeologische waarde hoog.
conservering	2	Er is zeer goed geconserveerd aardewerk, bot en hout aanwezig. De conserveringsomstandigheden voor organisch materiaal is goed.
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>	score	opmerkingen
zeldzaamheid	2	Binnen de archeoregio zijn meerdere terp(restanten) bekend, voornamelijk uit de (Late) Middeleeuwen. Als gevolg van de moeilijke herkenbaarheid, zichtbaarheid en geringe afmetingen, zijn kleine terpen uit de IJzertijd ondervertegenwoordigd binnen het archeologisch onderzoek in de regio.
informatiewaarde	1	In het recente verleden zijn er in de archeoregio meerdere opgravingen en onderzoeken geweest betreffende bewoning in het gebied in vergelijkbare en latere perioden. Passend binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van het Groninger Instituut voor Archeologie (RUG) en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE).

ensemblewaarde	1	Het terprestant past binnen het beeld van bewoning in het veengebied in de prehistorie. Direct ten (zuid)oosten van het aangetroffen restant zijn nog twee (vermoedelijk) gelijktijdige vindplaatsen aanwezig (AMK-nrs. 7954 & 7963). Direct ten westen van de vindplaats zijn nog twee vermoedelijke IJzertijdvindplaatsen aanwezig. In de micro-regio zijn vindplaatsen uit latere perioden bekend, voornamelijk terprestanten uit de Middeleeuwen.
representativiteit	-	Er zijn nauwelijks soortgelijke objecten in de regio waarvan het behoud gegarandeerd is. De huidige onderzoekslocatie is één van de weinige terpen uit de Late IJzertijd die in de omgeving zijn herkend. De directe omgeving van de vindplaats is daarom behoudenswaardig.



5 Samenvatting

De archeologische begeleiding bij het verdiepen en verbreden van de oevers van de Alde Rien bij Fols gare heeft uitgewezen dat zich op de onderzoekslocatie de restanten van een kunstmatig opgeworpen woonheuvel of terp uit de Late IJzertijd bevindt, die wordt aangeduid als vindplaats 3. De aangetroffen sporen en structuren wijzen erop dat op deze locatie sprake is van een periferie van de terp. De kern van de terp is bij het onderzoek niet aangesneden. Hierdoor is het niet mogelijk om vast te stellen of er voorafgaand aan de ophogingen een vlaknederzetting of een podium heeft bestaan. Een groot deel van de terp is in het verleden door erosie verdwenen, de huidige Alde Rien snijdt in de terplagen. Ook is de terp doorsneden door minimaal twee sloten, die hoogstwaarschijnlijk een middeleeuwse oorsprong hebben en ergens in de Nieuwe Tijd zijn gedempt. De nu nog zichtbare landindeving gaat vermoedelijk terug tot in de Middeleeuwen.

Ten oosten van de meest oostelijke sloot zijn geen terplagen meer waargenomen. De ligging aan de Alde Rien van deze en de twee andere vindplaatsen doet vermoeden dat de Alde Rien mogelijk in oorsprong teruggaat op een geul uit de IJzertijd. Deze geul zal het verbindende element zijn geweest tussen de diverse terpen, maar zal tegelijkertijd in de loop der eeuwen de vindplaatsen hebben geërodeerd. Hoogstwaarschijnlijk zullen zich nabij de Alde Rien meer veenterp(restanten) bevinden.

Het dateerbare vondstmateriaal bestaat uit terpaardewerk dat tussen 150 v. Chr. tot 50 n. Chr. wordt gedateerd, met de mogelijkheid dat deze datering nog doorloopt tot in de 2e eeuw n. Chr.

Literatuur

Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). 4e, geheel herziene druk.

Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.

Mulder, E.F.J. de, M. C. Geluk, I.L. Ritsema, W. E. Westerhoff & T. E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

Taayke, E., 1996. *Die einheimische Keramik der nördlichen Niederlande 600 v.Chr. bis 300 n.Chr.* Rijksuniversiteit Groningen (diss.).



Bijlage 1. Overzicht van het noordprofiel. De verschillende mestlagen zijn in de ophogingslaag zichtbaar, evenals de twee doorsnijdende sloten.

Bijlage 2 Aardewerkdeterminatie

vnr/volgnr	werkput	vlak	spoor/vulling		N	mai	gewicht (gr)	diam (cm)	rand	bodem	magering	magering	magering	wand	red/ox	versierd			type (Taayke 1990)	bijzonderheden	
			context													uitw	roet	verbrand			datering
2/1	1	p1	2/1	ophogingslaag	1	1	10	-	1	-	steengruis	gemiddeld	matig	gepolijst	reducerend	1	-	-	150 v. Chr.-50 n. Chr.	V3b	-
2/2	1	p1	2/1	ophogingslaag	3	1	150	-	3	-	steengruis	gemiddeld	matig	-	reducerend	3	3	-	150 v. Chr.-50 n. Chr.	V3b	inw roet
2/3	1	p1	2/1	ophogingslaag	152	1	5641,6	54	7	4	steengruis	gemiddeld	matig	besmeten	reducerend	7	11	1	150 v. Chr.-50 n. Chr.	V3b	hals: touwfragment
2/4	1	p1	2/1	ophogingslaag	7	1	250	19	3	2	steengruis	weinig	fijn	-	reducerend	4	6	-	150 v. Chr.-50 n. Chr.	Gw4c	archeologisch compleet (met oor)
2/5	1	p1	2/1	ophogingslaag	9	1	300	-	1	-	steengruis	weinig	matig	gepolijst	reducerend	-	-	-	-	indet	-
2/6	1	p1	2/1	ophogingslaag	1	1	25	-	1	-	steengruis	weinig	matig	gepolijst	reducerend	-	-	-	-	indet	-
2/7	1	p1	2/1	ophogingslaag	2	1	200	-	-	-	steengruis	gemiddeld	matig	-	reducerend	-	2	-	150 v. Chr.-50 n. Chr.	Gw5b	gesleten hals (aanwezigheid touw?); hoort bij vnr 4
2/8	1	p1	2/1	ophogingslaag	3	1	175	-	-	-	steengruis	gemiddeld	matig	gepolijst	reducerend	-	1	-	150 v. Chr.-50 n. Chr.	Gw5b	-
2/9	1	p1	2/1	ophogingslaag	1	1	50	-	-	-	steengruis	gemiddeld	matig	gepolijst	reducerend	-	1	-	150 v. Chr.-50 n. Chr.	Gw5b	-
2/10	1	p1	2/1	ophogingslaag	1	1	15	-	1	-	steengruis	gemiddeld	matig	-	reducerend	-	1	1	150 v. Chr.-50 n. Chr.	Gw5c	-
3	1	p1	2/2	ophogingslaag	1	1	85,3	21	1	-	steengruis	gemiddeld	matig	gepolijst	reducerend	-	1	-	150 v. Chr.-50 n. Chr.	Gw4c	-
4	1	p2	2/3	ophogingslaag	2	0	200,4	-	1	-	steengruis	gemiddeld	matig	-	reducerend	-	2	-	-	Gw5b	hoort bij vnr. 2/7
5	1	p2	2/4	ophogingslaag	1	0	36,2	-	-	-	steengruis	weinig	fijn	gepolijst	reducerend	-	-	-	150 v. Chr.-50 n. Chr.	Gw4c (?)	gesmoord
6	1	1	3/1	waterput	1	0	13	-	-	-	steengruis	gemiddeld	matig	gepolijst	reducerend	-	-	-	-	indet	-

Bijlage 3 Waarderingscriteria conform KNA 3.2

<i>Beleving</i>		
		opmerkingen
schoonheid	–	zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement; vorm en structuur;
herinneringswaarde	–	relatie met omgeving verbondenheid met feitelijk historische gebeurtenis; associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis
<i>Fysieke kwaliteit</i>		
	scores	opmerkingen
gaafheid	1/2/3	aanwezigheid sporen; gaafheid sporen; ruimtelijke gaafheid; stratigrafie intact; mobilia in situ; ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling; ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen; aanwezigheid antropogeen biochemisch residu;
conservering	1/2/3	stabiliteit van de natuurlijke omgeving conservering artefacten (metaal/overig) conservering organisch materiaal
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>		
	scores	opmerkingen
zeldzaamheid	1/2/3	het aantal vergelijkbare vindplaatsen van goede kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld;
informatiewaarde	1/2/3	idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart opgraving/onderzoek van vergelijkbare vindplaatsen binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan 5 jaar geleden; volledig/partieel); recent en systematisch onderzoek in de betreffende archeoregio; recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode;
ensemblewaarde	1/2/3	passen binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van universitair instituut of Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed synchrone context (voorkomen van vindplaatsen uit dezelfde periode binnen de micro-regio); diachrone context (voorkomen van vindplaatsen uit opeenvolgende perioden binnen de micro-regio); landschappelijke context (fysisch- en historisch-geografische gaafheid van het contemporaine landschap); aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving
representativiteit	–	kenmerkendheid voor een bepaald gebied en/of periode; het aantal vergelijkbare vindplaatsen van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd; idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart



Bijlage 4. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.